

HIMMELSKIVEN OG SOLVOGNEN

BRONZEALDERENS MYTOLOGISKE VERDEN

1. JULI - 23. OKTOBER 2005

SKOLETJENESTEN NATIONALMUSEET

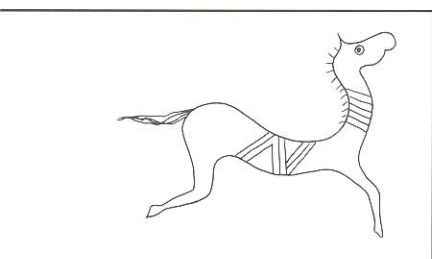
FOTO: JOHN JEDBO

EN SVUNDEN TID

Erindringen om bronzealderens tro og bedrifter er for længst forsvundet fra vores hukommelse, men utallige spor efter befolkningens dagligliv og religion dukker stadig op af den danske jord. Rundt om i landskabet ligger deres grave og minder os om, at for omkring 3000 år siden så verden ganske anderledes ud.

Både i grave og moser finder vi spor efter bronzealderens religion. Spor som tilsammen danner et billede af bronzealderfolkets religiøse verden.

Det vigtigste motiv i dette verdensbillede er solen og dens evige rejse over himmelen. Bronzealderens folk har ikke troet på menneskelige guder, som vi kender det fra vikingetiden. De har i stedet tilbedt kræfter der bevarede naturen, kræfter som sørgede for dagens genfødsel hver morgen og planternes genfødsel hvert forår.

De tegnede Solheste som du møder her i hæftet, er inspireret af genstande fra bronzealderen: Solvogner og indridsede billeder på rageknive.

© Skoletjenesten Nationalmuseet 2005.

Redaktion: Flemming Kaul, Else Marie Gert Nielsen, Merete Staack og Hans Peter Boisen.

Tekst: Lone Claudi-Hansen.

Foto: Juraj Lipták, John Jedbo, Else Marie Gert Nielsen og Nationalmuseet.

Illustrationer: Else Marie Gert Nielsen.

Forside: Remi Mosko (foto: Juraj Lipták).

Layout: Hans Peter Boisen/Skoletjenesten.

Tryk: Kailow Graphic A/S.

Sydskandinavien

Centraleuropa

f. Kr.

2000

1900

1800

1700

1600

1500

1400

1300

1200

1100

1000

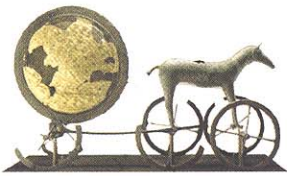
900

800

700

600

500

Ældre bronzealder

Yngre bronzealder

Tidlig bronzealder

Højgravstid

Urnemarkstid

Hallstattid

SOLVOGNET

I en mose omgivet af bronzealderens runde gravhøje kom solvognen en sensommerdag i 1902 til syne.

En mand pløjede mosedraget ved Trundholm i Nordvestsjælland, for at jorden kunne dyrkes. Han førte sin plov gennem jorden, da den pludselig trak en lille bronzehest med sig op. Den blev taget op og studeret. Manden troede, at han havde fundet et gammelt stykke legetøj og fortsatte pløjningen. Kort efter dukkede også en rund bronzeskive med guld og cirkler op. Da dagen var omme, bragte han tingene med hjem til gården og lod sine børn lege med dem.

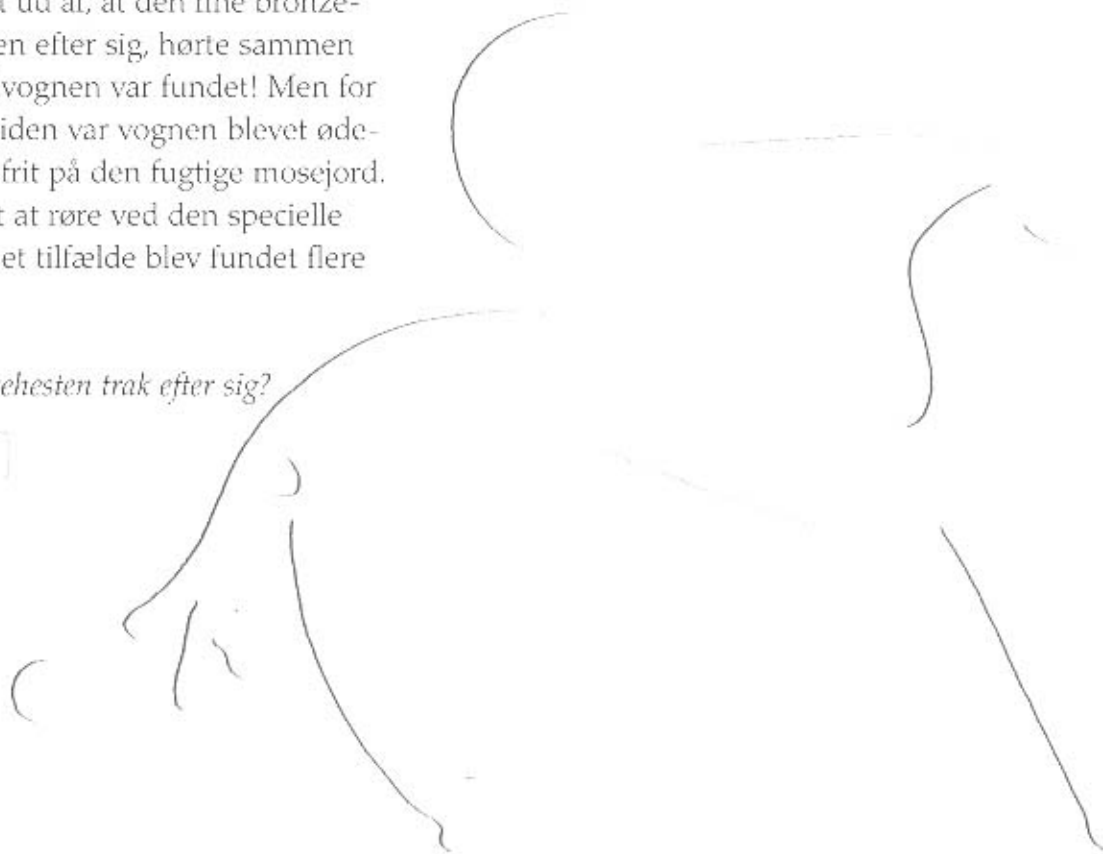
Rygterne om fundet gik, og efter en uge hørte man om det på Nationalmuseet. Det viste sig, at der var tale om noget særligt, og en undersøgelse af området blev sat i gang, og flere dele af vognen og bladguld fra skiven kom frem.

Museets folk fandt ud af, at den fine bronzehest, som trak solen efter sig, hørte sammen med vognen – Solvognen var fundet! Men for omkring 3400 år siden var vognen blevet ødelagt og derpå lagt frit på den fugtige mosejord. Ingen havde vovet at røre ved den specielle vogn, før den ved et tilfælde blev fundet flere tusinde år efter.

Hvad var det bronzehesten trak efter sig?

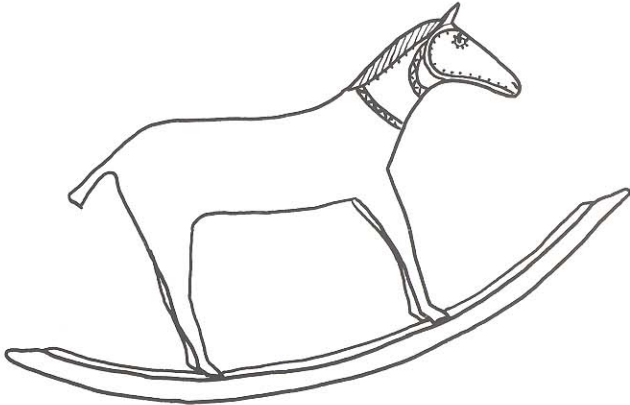

FOTO: F. WILLUMSEN

HAN TROEDE VIST JEG
VAR EN GYNGEHEST!

Se www.skoletjenesten.dk/kosmos

SOLENS REJSE OVER HIMMELEN

Bronzealderens folk tilbad solen som en guddommelig kraft. Solen gav liv og lys om dagen, fik planterne til at gro og kornet til at modnes om sommeren. Derfor var det nødvendigt, at dens rejse over himmelen fortsatte dag efter dag og år efter år. Solvognen var et billede på denne rejse, og måske brugte bronzealderens præster den til religiøse fester for at vise, hvordan hesten trak solen over himmelen.

Men også andre væsener end hesten hjalp solen på dens daglige rejse. Inddrisede billeder på bronzealderfolkets smykker, våben og redskaber viser solen sammen med skibe, heste og slanger, fisk og fugle.

Ved at kigge på over 400 bronzegenstande – rageknive – har arkæologen Flemming Kaul fundet frem til, at figurerne viser bronzealdermenneskenes oplevelse af solens evige rejse:

Om natten bæres den slukkede sol på et skib gennem underverdenen. Ved solopgang hjælper solen op på dagskibet af en fisk, som senere sluges af en rovfugl. Midt på dagen henter hesten solen fra skibet og trækker den efter sig, indtil den om eftermiddagen lander på skibet igen. Ved solnedgang hjælper en slange solen ned fra himmelen til natskibet, som så transporterer den slukkede sol gennem underverdenen.

Disse figurer og væsener fandtes ikke kun i den danske bronzealder, men var en del af religionen i Ægypten og store dele af Europa på denne tid. I Danmark havde man kontakt til mennesker vidt omkring. Man byttede sig til mennesker vidt omkring. Man byttede sig til den eftertragtede bronze til gengæld for rav og skind.

For nylig har et fund fra Tyskland bragt nyt lys over religionen og verdensbilledet i bronzealderen.

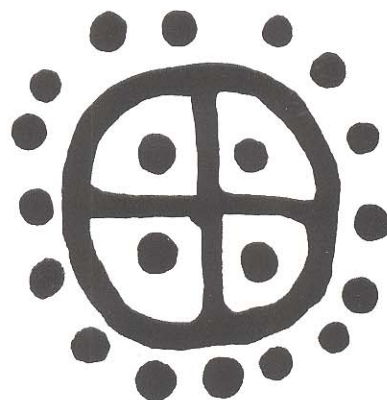
1 >

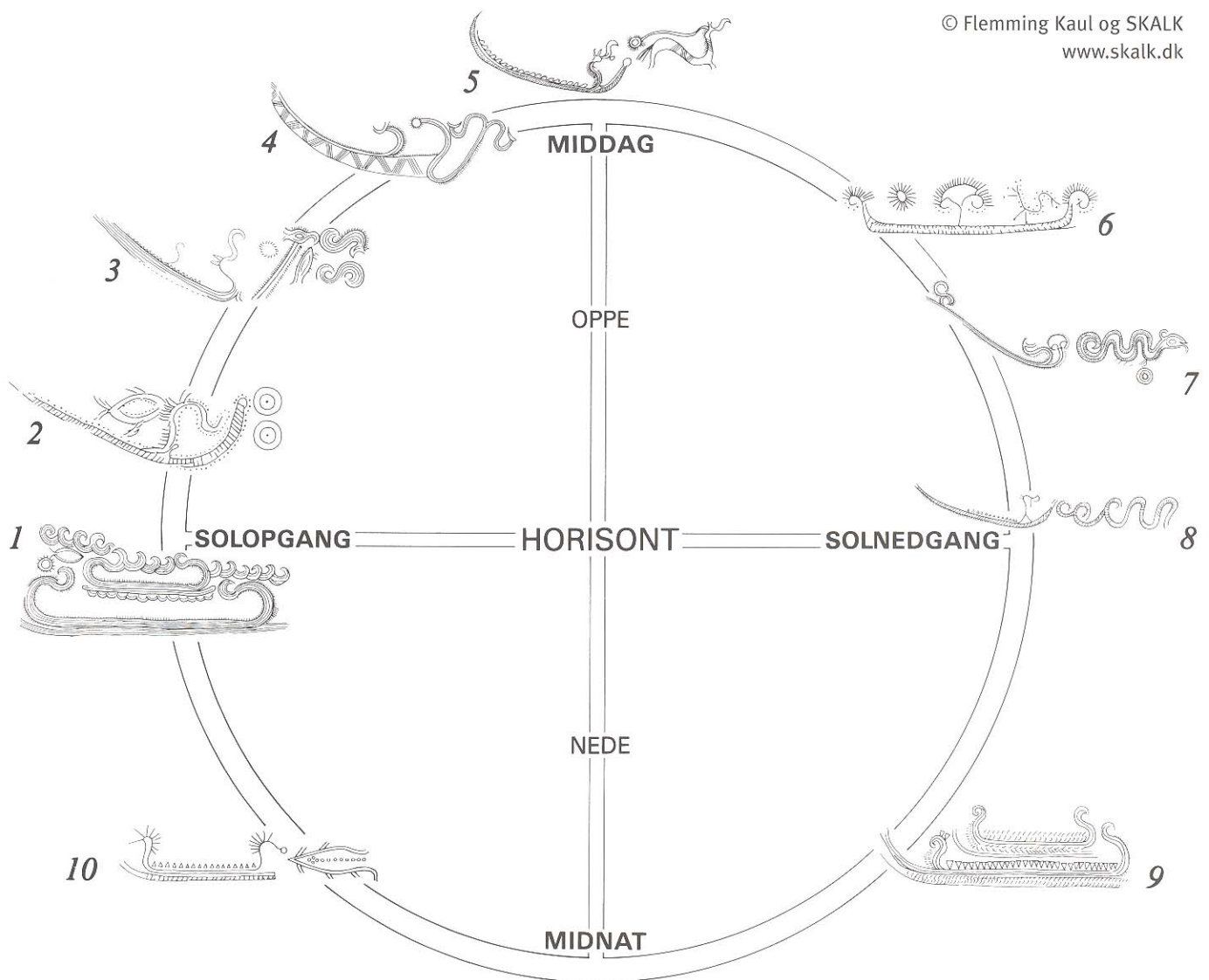
5 >

6 >

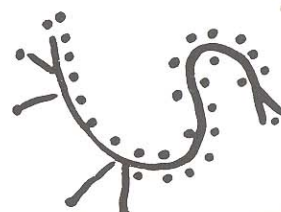
Hvem hjalp solen med at komme højt op på himlen?

1. Fisk hjælper sol fra nat- til morgenskib.
– Ukendt findested. Moesgård Museum.
2. Fisk sejler med morgenskib. – Privateje.
3. Fisk ædes af fugl før hest henter sol.
– Torupgårds Mark. Moesgård Museum.
4. Solhestepar ved at hente sol fra skib.
– Skiveegnen. Langelands Museum.
5. Solhest har overtaget sol fra skib.
– Neder Hvolris. Nationalmuseet.
6. Hest afleverer sol til skib. – Vandling,
Sønderjylland. Nationalmuseet.
7. Slange har overtaget sol fra skib med hest.
– Lolland(?). Museet i Maribo.
8. Slange hjælper sol ned, gemt i halekrøllerne.
– Roskildeegnen. Nationalmuseet.
9. Natskibe uden synlige sole. – Jelling.
Nationalmuseet.
10. Natskib og fisk, klar til at hjælpe solen frem.
– Møn. Nationalmuseet.

FISK OG FUGL, HEST OG SLANGE
VISER VEJ – VÆR EJ BANGE!
HVIS VI SYNGER HØJT I KOR,
FÅR VI SOLEN MED OM BORD.

PYH – SÅ KOM VI
OM BORD IGEN!

Se www.skoletjenesten.dk/kosmos

HIMMELSKIVEN FRA NEBRA

100 år efter fundet af Solvognen dukkede en ligeså enestående genstand frem af jordens skjul.

En sommerdag i 1999 undersøgte to mænd med metaldetektorer området omkring den tyske by Nebra i nærheden af Halle. De havde heldet med sig. På et højdedrag fandt de en lille stenbuste i jorden. I den lå en rund bronzeskive, to sværd, to økser, en mejsel og nogle tynde bronzeringe.

Bronzeskiven var på størrelse med en tallerken og lignede ikke noget, man før havde set. Den var udsmykket med tyndt guld formet som en måne, en sol, stjerner og et skib. Langs skivens kant var to forgyldte buer, hvoraf kun den ene var bevaret. De to mænd fortalte ikke det lokale museum om fundet. I stedet for solgte de tingene til smuglere på det sorte marked.

Gennem andre arkæologer fik direktøren for det forhistoriske museum i Halle nys om sagen. Efter mange skumle forhandlinger med smuglerne blev et hemmeligt møde aftalt, og sammen med politiet lagde han en plan for at bringe den værdifulde himmelskive til museets samlinger.

Museets direktør mødte smuglerne på en hotelcafé. På bordet imellem dem lå et af de bronzesværd, som blev fundet sammen med himmelskiven. Selvom sværdet var ægte, blufede direktøren og sagde, at det var en værdiløs forfalskning. Han var rystende nervøs, men forsøgte ihærdigt at holde masken. Det var svært at glemme politimandens ord "Det vigtigste er at du overlever – nogle gange mister vi folk..."

De havde aftalt, at himmelskiven skulle medbringes, og direktøren bad utålmodigt om at se den. Langsomt åbnede smugleren skjorten og trak en pakke frem. Direktøren under-

søgte skiven nøje, og de aftalte en pris på 2, 6 millioner kroner for skiven, sværdene og resten af fundet.

Nu skulle planen stå sin prøve. Direktøren forlod bordet og gik ud på toilettet. Herfra kontaktede han med sin mobiltelefon politiet, der stod klar til aktion. Ventetiden føltes som en evighed. Endelig stormede seks politimænd frem og arresterede mændene.

Himmelskiven fra Nebra er den ældste gengivelse af nattehimmelen i Europa. Men præcist hvad billederne på den betyder, vides ikke. De to forgyldte buer langs skivens kant dækker hver især 82 grader af skiven. Denne vinkel er afstanden mellem solopgang og solnedgang ved midsommer og midvinter, set fra det sted, hvor skiven blev fundet. Fra fundstedet kan man skimte den kendte bjergtop Bloksbjerg i Harzen, som senere har været genstand for mange historier.

På skiven er der både en måne, en sol, stjerner og et skib sammen. Det er altså ikke kun en aftegning af himmelen men måske et udtryk for, hvordan bronzealderens folk forestillede sig, at verden hang sammen.

Med hvilket metal var der indlagt sol, måne, skib og stjerner på bronzeskiven?

Se www.skoletjenesten.dk/kosmos

SKIBET

Skibet er den figur, som bronzealderfolkene oftest har afbildet. I Skandinavien findes de i hundredvis på bronzegenstande, og i tusindvis som indhugninger i sten.

Disse indhugninger i sten kalder vi helleristninger, og i Danmark findes de især på Sjælland og Bornholm.

Selvom man troede, at de fleste helleristninger fra bronzealderen var fundet, dukker nye stadig op. I efteråret 2004 opdagede en mand på Bornholm, at der var indridsede tegn på klippefladen i hans have. Klippen blev undersøgt, og det viste sig, at ikke mindre end 14-18 skibsbilleder var indridsede i stenen. Derudover var der også andre figurer så som skåltegn, hjulkors og en spiral.

Disse helleristninger findes på en skrånende klippe med vid udsigt over Østersøen. Det er det næststørste helleristningsfelt i Danmark og ligger i Sandvig på Bornholm, ikke langt fra Madsebakke, som er Danmarks største helleristningsfelt.

Rigtige skibe er der endnu ikke fundet nogen af fra bronzealderens Danmark. Men de mange skibsbilleder tyder på, at man havde skibe, og at de spillede en stor rolle for de

mennesker, der boede her. Skibet var en nødvendighed for at komme i kontakt med fjerne egne og handle sig til den værdifulde bronze. Dermed blev det et symbol på magt og rigdom.

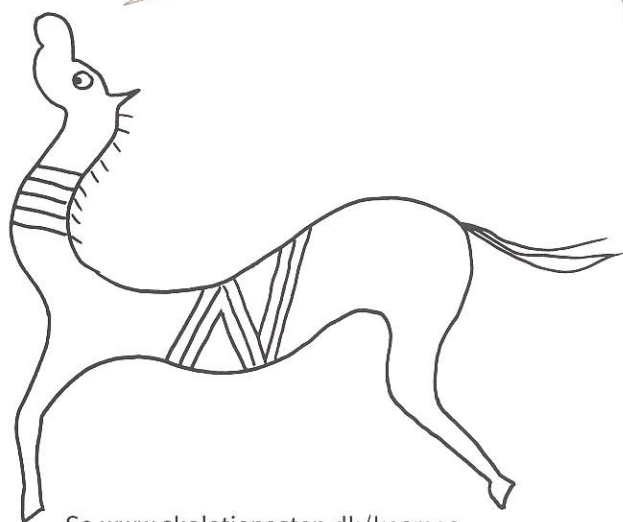
Måske var det skibets magtfulde egenskaber, der gjorde, at det også var et religiøst symbol, nemlig solskibet, der optrådte som solens hjælper på dens evige rejse. Det var omgærdet med mystik og blev forbundet med det hellige og guddommelige.

I Thy i Jylland fandt man i 1885 et nedgravet lerkar dækket med en flad sten. I karret lå omkring 100 små både lavet af det tyndeste guld. Mængden af guld og arbejdet med at udforme disse både understreger, at skibet var et værdifuldt symbol. Disse både blev nok sat ned i jorden som en gave til de højere magter.

Hvor mange guldbåde fandt man i lerkarret?

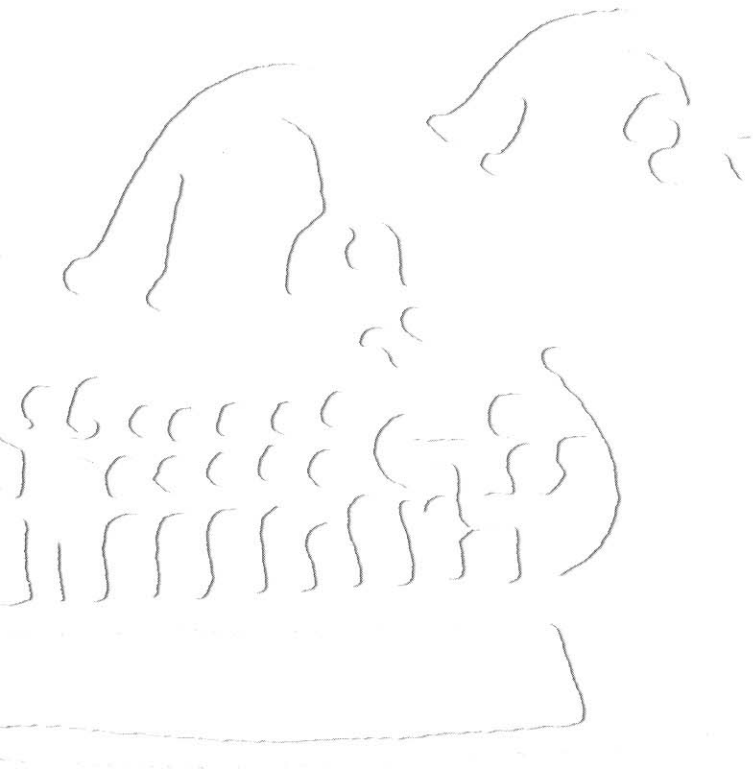
Ca.

VI HESTE KAN SE
MEGET FORSKEL-
LIGE UD!

Se www.skoletjenesten.dk/kosmos

ET OFFER TIL DE HØJERE MAGTER

Bronzealderens mennesker nedsatte mange kostbarheder i jorden omkring dem, kostbarheder, som først er dukket op i dag, flere tusinde år efter.

Måske blev disse rigdomme gravet ned for at andre ikke skulle få fat i dem. Meget tyder dog på, at det ikke var meningen, at de skulle bruges igen. Nogle er med vilje blevet ødelagt. Formodentlig var det gaver til solen eller andre højere magter givet i håbet om, at de evigt skiftende årstider ville fortsætte og kaos ikke skulle tage over.

Solvognen, himmelskiven fra Nebra og guldbådene er alle sådanne ofre. Men de ofrede genstande havde også en anden funktion.

De familier, som havde råd til at give rige ofre, vandt både magt og anerkendelse. Mest almindeligt var det, at man ofrede smykkesæt, bestående af de smykker, kvinderne bar, men der blev også nedlagt mange våben og redskaber så som sværd og økser.

En dag i efterårsferien 1993 var to børn ved at tage kartofler op af marken et sted på Djursland. De stødte på et bronzehåndtag og gik straks ind og kontaktede det lokale museum. Museets arkæolog tog ud og undersøgte sammen med børnene stedet med en metaldetektor, og i løbet af en halv time havde de fundet 8 bronzesværd. Sværdene var nedlagt for omkring 3600 år siden af en rig familie.

De værdifulde ofringer blev udført ved de fugtige enge og moser, der omgav bronzealdermenneskenes bopladser. Ved rituelle ceremonier nedlagde man gaverne i den våde jord, et vandløb eller ved en stor sten, og man håbede derved at hjælpe solens rejse og verdens gang.

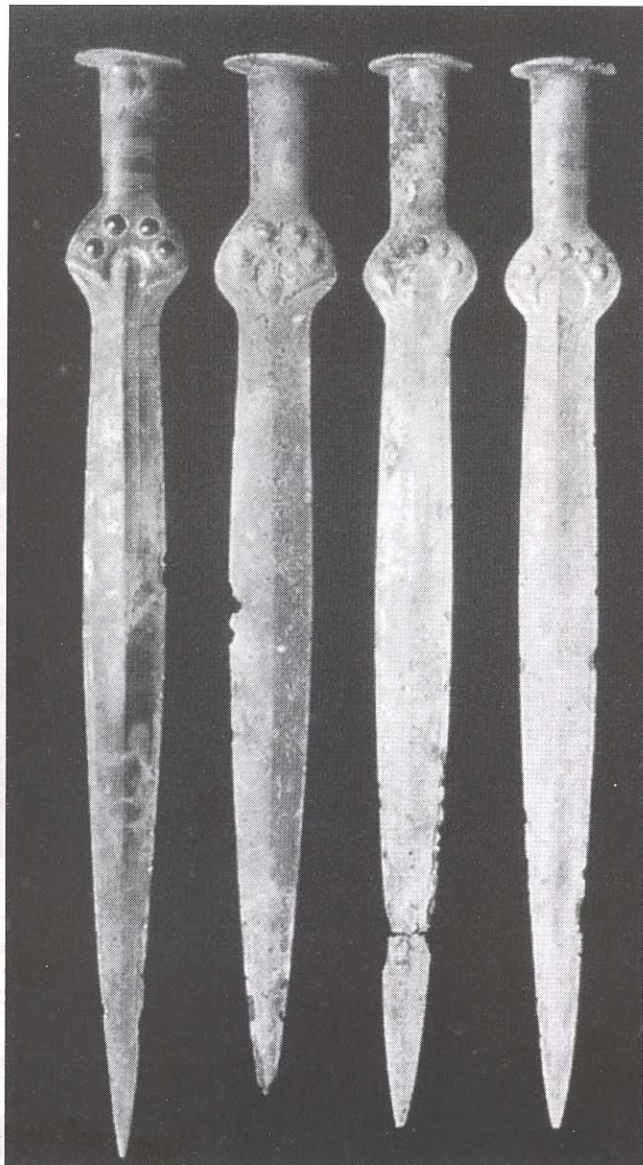
Hvad fandt børnene i marken?

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

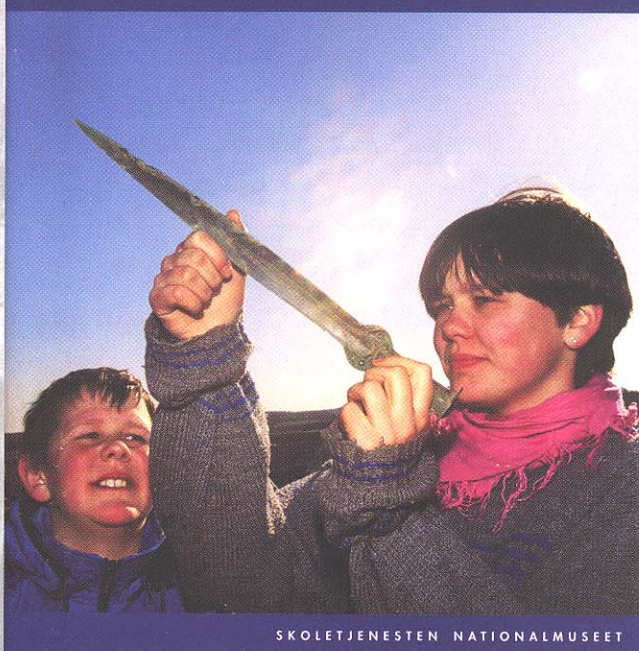

FOTO: JOHN JEDBO

ARKÆOLOGI
HVAD - HVOR - HVORDAN

SKOLETJENESTEN NATIONALMUSEET

Se www.skoletjenesten.dk/kosmos

BRONZEALDERENS MENNESKER

Bronzealderfolkets huse lå rundt om i landskabet omgivet af marker, skove og åbne strækninger, hvor dyrene græssede.

Bronzealderen varede omkring 1200 år – fra ca. 1700 til 500 f.Kr. Perioden har fået sit navn, fordi det var i dette tidsrum, at bronze blev udbredt og brugt til smykker og redskaber. Efter bronzealderen blev jern introduceret, og denne periode har derfor fået navnet jernalderen.

Det var ikke alle folk i bronzealderen, der kunne skaffe sig den eftertragtede bronze. Fra gravene kan vi se, at der var store forskelle på rig og fattig. Selvom alle folk var bønder, der dyrkede jorden omkring deres huse og havde husdyr, må nogle familier have haft mere magt end andre. Måske var de høvdingeslægter, der ejede retten til megen jord.

Disse rige familier blev begravet i de store høje, vi stadig ser ligge rundt omkring i det danske landskab. I bronzealderen blev der rejst omkring 40.000-50.000 høje over de døde, men på grund af landbrug og byggeri er der kun 20.000 tilbage i dag.

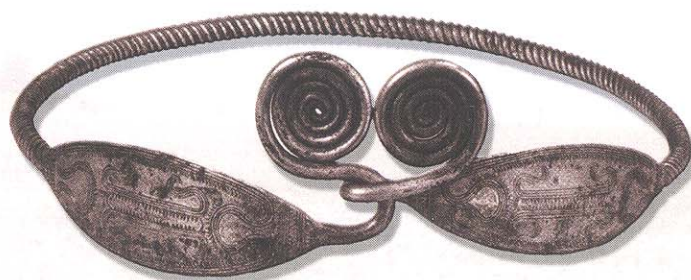
Det var et stort arbejde at opføre sådan en høj. Kun det frugtbare græstørv blev brugt til at bygge med, og mange marker og græsningssområder må være blevet ødelagt. Måske var det den dødes egne marker man gav med på den sidste rejse?

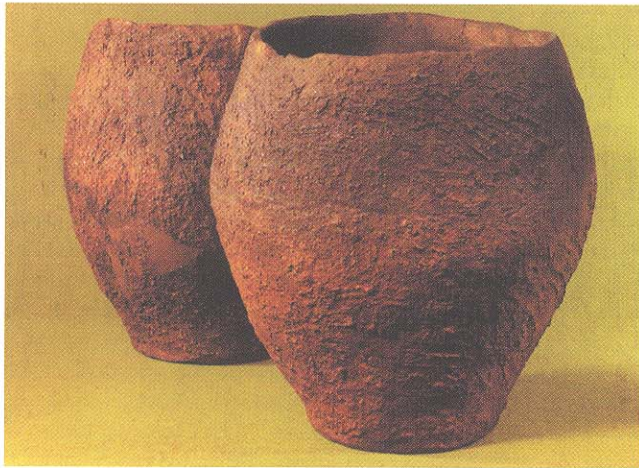
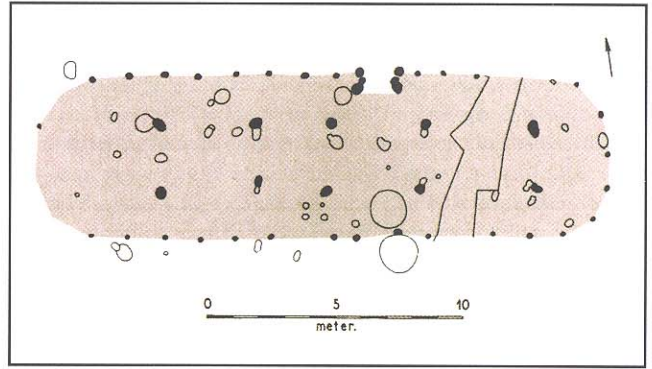
Hvor lang tid varede bronzealderen?

Ca. år.

FOTO: ELSE MARIE GERT NIELSEN

Følg med mig til til bronzealderen på:
www.skoletjenesten.dk/kosmos
Her kan du bl.a. se animationer og printe opgaver ud.

Se også:
www.natmus.dk og www.guderoggrave.dk

Læs mere om bronzealderen:

Karsten Kjer Michaelsen: *Bronzealder*. Forlaget Alrune 1997.

Kit Fabricius, Merete Staack og Michael Thorsen: *Arkæologi. Hvad – hvor – hvordan*. Skoletjenesten 1993.

Flemming Kaul: *Bronzealderens både. Billeder på bronzer og sten*, Vikingskibshallen i Roskilde 1998.

Inger Byrjalsen: *Bronze-alderen*. Nordisk Forlag 1998.

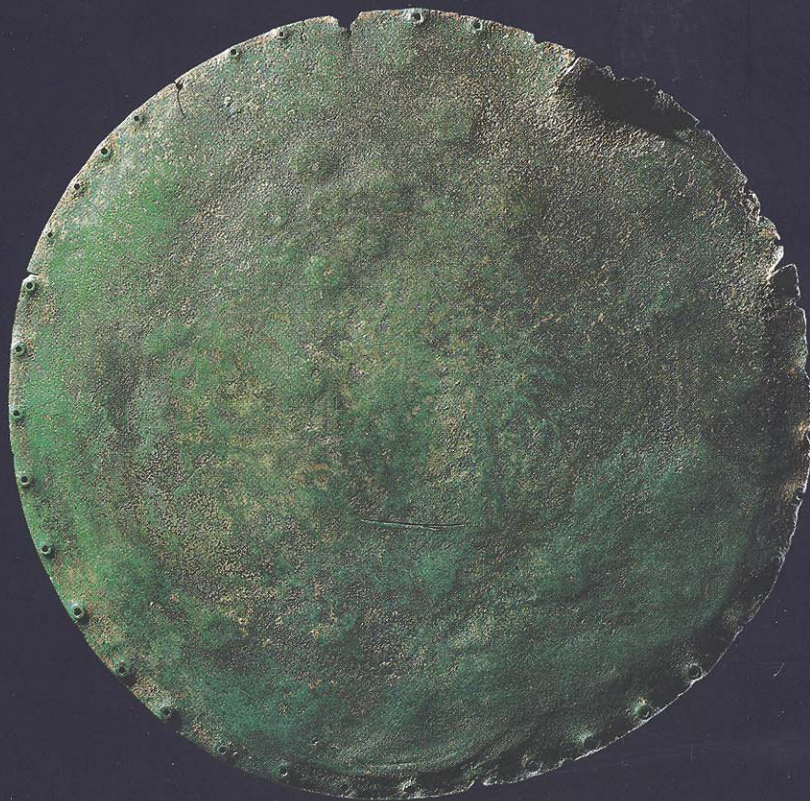
Jørgen Jensen: *Danmarks Oldtid. Bronzealderen*. Gyldendal 2002.

Skoletjenesten

NATIONALMUSEET

WWW.SKOLETJENESTEN.DK/KOSMOS

